

SÜRE VE EŞZAMANLILIK
EINSTEIN'IN TEORİSİ HAKKINDA

FÖL® 171

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 44396

FELSEFE 145
HENRI BERGSON KİTAPLIĞI 04

SÜRE VE EŞZAMANLILIK –EINSTEIN’IN TEORİSİ HAKKINDA–
HENRI BERGSON

ÇEVİREN: ERDEM BAYKAL

ÖZGÜN ADI: *DURÉE ET SIMULTANÉITÉ –À PROPOS DE LA THÉORIE
D’EINSTEIN–*

EDİTÖR: EBUBEKİR DEMİR
YAYINA HAZIRLAYAN: SADIK EROL ER
REDAKSİYON: İSMAIL YILMAZ
SON OKUMA: ALİ OSMAN GÜNDOĞAN
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-625-7307-42-0

BASKI: AYRINTI BASIM YAY. VE MAT. HİZ. SAN. TİC. A.Ş.
MATBAA SERTİFİKA NO: 49599

1. BASKI: ARALIK 2021

İLETİŞİM ADRESLERİ
CINNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

SÜRE VE EŞZAMANLILIK
EINSTEIN'IN TEORİSİ HAKKINDA

HENRI BERGSON

ÇEVİREN
ERDEM BAYKAL

HENRI BERGSON

Paris'te doğdu (1859). Her ikisi de Yahudi olan Polonyalı bir baba ve İngiliz bir annenin yedi çocuğundan biriydi. Condorcet Lisesi'ni tamamladı. Henüz lisedeyken yaptığı bilimsel çalışmalar ödüle layık görüldü. Ecole Normale Superieur'a kaydoldu (1878). Bir süre lisede felsefe öğretmenliği yaptı. Proust'un kuzenlerinden olan Louise Neuberger ile evlendi (1891). ENS'de bir dizi konferans verdi (1898-99). College de France'a felsefe profesörü olarak atandı (1900). Fransız Akademisi üyesi seçildi (1914). Milletler Cemiyeti'nin Bilimsel İşbirliği Komisyonu'na başkanlık yaptı (1925). Nobel Ödülüne layık görüldü (1927). Uzun bir süre inzivaya çekildikten sonra Paris'te öldü (1941). Başlıca eserleri: *Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri* (1889), *Yaratıcı Tekâmül* (1907), *Manevi Kudret* (1919), *Süre ve Eşzamanlılık* (1922), *Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı* (1932).

ERDEM BAYKAL

Ankara, Polatlı'da doğdu (1981). Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümünden mezun oldu (2006). Aynı Üniversitede Yüksek Lisans yaptı (2010). Mersin Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalında doktorasını tamamladı (2019). Çeşitli dergilerde çevirileri ve makaleleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
YEDİNCİ BASKI İÇİN UYARI	17
ÖNSÖZ	20
İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	23
BİRİNCİ BÖLÜM YARI GÖRELİLİK	24
İKİNCİ BÖLÜM TAM GÖRELİLİK	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ZAMANIN DOĞASI ÜZERİNE	60
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ZAMANLARIN ÇOKLUĞU ÜZERİNE	83
BEŞİNCİ BÖLÜM IŞIK ŞEKİLLERİ	133
ALTINCI BÖLÜM DÖRT BOYUTLU UZAY-ZAMAN	147

SONUÇ	179
KISITLI GÖRELİLİĞİN ZAMANI VE GENELLEŞMİŞ GÖRELİLİĞİN UZAYI	
İKİNCİ BASKININ EKLERİ	183
Ek 1	
GÜLLEDE YOLCULUK	185
Ek 2	
HIZLANMANIN KARŞILIKLILIĞI	196
Ek 3	
'HAS ZAMAN' VE 'EVREN ÇİZGİSİ'	200
DİZİN	216

SUNUŞ

Henri Bergson'un (1859-1941) matematik, fizik gibi bilimlere olan yatkınlığına rağmen felsefeyi tercih edişini karşısında matematik hocası Desboves'un, bu tercihi bir delilik olarak nitelendirip Bergson'a "sen bir matematikçi olabilirsin ama asla filozof olamazsın" diyerek tepki göstermiştir. Bergson'un külliyatı bir bakıma bu tepkiye filozofça verilen bir cevap niteliği taşımaktadır.

Onun eserleri dikkatle incelendiğinde görülecektir ki hedefi, bilim ile felsefe ve özelde bilim ile metafizik arasında bağ kurmaktır. Eserlerinde, derin bir matematik, fizik, biyoloji ve psikoloji bilgisinin varlığına şahit oluruz. Onun felsefesi, bilimler dikkate alınmadan anlaşılabilir sınırların ötesindedir. İnsan bilincinden ve ruhundan hareket eder, dış dünyada madde ve bellek vasıtasıyla hayata geçer. Varlığın adım adım açılışını gösterir ve psikolojiden hareketle bir metafizik kurma hedefini gerçekleştirir. Bu bakımdan 20. yüzyıl felsefe tartışmaları içerisinde Bergson'un özel bir yeri vardır. Onun hedefi, felsefede kesinlik elde etmektir. Çünkü felsefenin 20. yüzyılda içinde bulunduğu durum, felsefenin kesinlik iddiasından vazgeçmiş görünmesidir. Bunun nedeni de metafiziğe karşı oluşmuş olumsuz tutumlardır. Özellikle de felsefenin bilgi ile ilişkisinin kesilmesi, bilgi üretme işinin doğa bilimlerine verilmesi, felsefeden de sadece bir etkinlik olarak söz edilmesidir. Pozitivist ve yeni pozitivist tutumların ağırlık kazanmasıyla birlikte, fenomenoloji dışında bir kesinlik iddiasının ortadan kalkmış olmasıdır.

Bergson, kolay anlaşılabilen bir filozof değildir. Bunun birkaç nedeni vardır. Her şeyden önce matematik, fizik, bi-

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın niyetinin daha iyi anlaşılabilmesi için kökeni hakkında birkaç kelam etmek gerekiyor. Bu işe tamamen kendimiz için giriştik. Süre kavrayışımızın Einstein'ın bakışıyla hangi ölçüde uyuştüğünü bilmek istiyorduk. Bizim bu fizikçiye hayranlığımız ve onun bize sadece yeni bir fizik değil, bazı yeni düşünme biçimleri de sunduğuna ilişkin kanımız ve bilim ile felsefenin farklı disiplinler olsa da birbirini tamamlamak için var olduğu fikri, bizi arzuyla dolduruyor, hatta bize bir yüzleşme görevini dayatıyordu. Ama sonraları bu araştırmamız bize daha genel bir fayda sağlıyor gibi de göründü. Bizim süre kavrayışımız gerçekten de doğrudan ve dolaysız bir deneyimi dile getiriyordu. Evrensel bir 'zaman' hipotezini gerektirmeksizin, bu inançla doğal olarak uyuşuyordu. Dolayısıyla biz biraz da tüm dünyanın doğru saydığı düşünceleri Einstein'ın teorisiyle yüzleştirmeye gidiyorduk. Böylece bu teorinin kamuoyunda rahatsızlık yaratan yanı da öne çıkıyordu. Yapmamız gerekenin, görelilik teorisinin 'paradoksları' üzerinde, farklı hızlarda akan zamanların çokluğu üzerinde, ardışıklıklar hâline gelen eşzamanlılıklar üzerinde ve bakış açısı değiştiği zaman eşzamanlılıkların ardışık hale gelişi üzerine ısrarla durmaktı. Bu tezler fizikte çok belirli bir anlama sahipti: Bunlar, Einstein'ın Lorentz denklemlerinde dâhiyane bir sezgiyle gördüğü şeyi dillendiriyordu. Peki, bunların felsefi anlamı neydi? İşte bunu öğrenilebilmek için biz Lorentz formüllerinin terimlerini tek tek ele aldık ve her terimin hangi somut gerçekliğe, hangi algılanan veya algılanabilir şeye tekabül ettiğini araştırdık. Bu inceleme bizi beklenmedik bir sonuca ulaştırdı. Einstein'ın

BİRİNCİ BÖLÜM YARI GÖRELİLİK

Görelilik teorisi, hatta ‘sınırlı’ olanı bile, tam olarak Michelson-Morley deneyi üzerine temellenemez zira bu teori genel olarak, bir referans sisteminden diğerine geçerken, elektromanyetizma yasalarını değişmeden muhafaza etme ihtiyacını ifade eder. Ama şunu da belirtmek gerekir ki Michelson-Morley deneyinin, çözülmesi gereken sorunu somut terimlerle ifade etmek ve olası bir çözümün öğelerini önümüze sermek gibi büyük bir avantajı vardır. Nitekim bu deney, karşılaşılan zorluğu adeta maddileştirir. Filozof, eğer görelilik teorisindeki zaman değerlendirmelerinin gerçek anlamını kavramak istiyorsa işte buradan hareket etmelidir, sürekli olarak buna başvurmalıdır. Kaç defa betimlendiğine ve yorumlandığına bakmalıdır! Bununla birlikte, yine de bunu tekrar yorumlamamız ve betimlememiz gerekiyor, çünkü genelde yapıldığı gibi, görelilik teorisinin bugün zaman üzerine yaptığı yorumu hemen teyit etmeyeceğiz. Psikolojik ve fiziksel bakış açıları arasında, sağduyunun zamanı ve Einstein’inki arasında tüm geçişleri kolaylaştırmak istiyoruz. Bunun için başlangıçta kendimizi, hareketsiz, mutlak dinginlikteki bir etere inanıldığı, bununla birlikte Michelson-Morley deneyinin hesaba katılmak zorunda olduğu sırada hangi ruh hâlinde bulabildiysek o ruh hâline yerleşmeliyiz. Böylece yarı yarıya göreliliğe olan, bir yanı sıra da hâlâ Einstein’inki olmayan, ama bize göre bilinmesinin gerekli olduğu bir zaman kavrayışı elde edeceğiz. Görelilik teorisi bilimsel çıkarımlarında bunu boşu boşuna hesaba katmıyor: Bununla birlikte, felsefe olmak için fizik olmayı kestiği andan itibaren onun etkisine maruz kaldığına inanıyoruz. Bu teorisinin

Dizin

A

ahlak 12
akıl yürütme 12, 62, 63, 100, 104, 204
akışkanlık 65, 79; ~ süreklilikleri 65
akışların eşzamanlılığı 70
algı(lar) 13, 50, 55, 62, 66, 67, 71, 79, 81, 116, 139, 140, 173; ~ alışkanlıkları 55
algılanan zaman 15, 20, 49, 50, 55, 60, 65, 91, 94, 113, 114, 115, 127, 140, 172, 174, 180, 181, 200
ampirik bilgi 165
anı 13, 31, 60, 64, 68, 69, 70, 73, 77, 104, 138
anlık iletişim 31, 125
antropomorfik anlam 64
ardışıklık 37, 38, 46, 64, 66, 79, 86, 102, 105, 106, 107, 108, 109, 140, 142, 162, 165, 178, 181
astronomi 72, 79
ayna 25, 27
ayrıcılık sistem 53, 57, 94, 109
ayrısız süreklilik 60
azaltılmış hayat 14

B

bağımsız varlık 55
beden 61, 67
belirlenimsizlik 162, 163
bellek 11, 12, 13, 14, 15, 60, 64, 81
bilgi üretme 11
bilgilerin eşzamanlılığı 70
bilim(ler) 11, 12, 13, 14, 20, 39, 49, 50, 51, 53, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 101, 122, 123, 132, 159, 160, 162, 171, 178, 190, 199
bilimcilik 13

bilimsel: ~ çerçeve 38; ~ çıkarım 24; ~ değer 71
bilinç(ler) 12, 14, 15, 54, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 71, 74, 76, 77, 81, 82, 86, 97, 103, 107, 122, 137, 161, 162, 163, 166, 170, 178; ~in akışı 87; ~ dereceleri 62
bilinçli: ~ varlıklar 58; ~ yaşam 61, 65, 66
bireysel bilinç(ler) 61
biyoloji 11, 12
Broad, C. D. 29

C

Carr, H. Wildon 96

Ç

çiftlenme etkisi 36
çoklu zaman(lar) 47, 86, 87, 94, 170, 178

D

değişim 57, 74, 166
deney(ler) 24, 27, 29, 31, 105, 131, 133, 171
deneyim 23, 61, 62, 63, 74, 78, 79, 84, 156, 165, 167, 169, 172
denklemler 44, 46, 149, 155
Desboves 11
Descartes 49, 50, 51, 53, 182
determinist evrim 13
determinist-mekanist-finalist görüş(ler) 13
dışsal deneyim alanı 62
din 12, 13
doğa 11, 78, 85, 95, 114, 131, 147, 153, 174, 180; ~ bilimleri 11
dolaysız çevre 61
dönen alan 214
dönüşüm grubu 45

düşünce: ~nin sinematografik mekanizmaları 163; ~ tarihi 53
düşünme biçimi 12

E

edimsel bilgiler 62

Einstein 17, 20, 21, 24, 29, 41, 46, 47, 50, 52, 53, 58, 59, 63, 68, 72, 79, 80, 83, 91, 92, 95, 97, 99, 109, 110, 112, 114, 115, 117, 147, 155, 156, 170, 171, 178, 180, 182, 195, 211; ~in hipotezi 47; ~in uzay-zamanı 79

elektromanyetik: ~ denklemlerin değişmezliği 45; ~ fenomen(ler) 39, 92, 93; ~ olay(lar) 39; ~ sinyal(ler) 32; ~ titreşim(ler) 39

elektromanyetizma yasaları 24

enerjinin korunumu ilkesi 141

entelektüalizm 13

eşzamanlı olaylar 104, 116

eşzamanlılık: ~in kopması 47; ~in parçalara ayrılması 126, 135, 145; ~ kopukluğu 46

Euclid 29

evren 23, 39, 40, 44, 55, 56, 74, 61, 62, 63, 64, 68, 72, 74, 75, 78, 79, 85, 88, 89, 92, 96, 98, 113, 114, 122, 131, 132, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 190, 196, 200, 201, 202, 203, 204, 208; ~e eşzamanlı bilinç 71; ~in süresi 61; ~in tüm sistemleri 98; ~in yayılması 64

evren temsili 89

evrensel: ~ bilinç 63; ~ zaman 62; ~ mekanik 51; ~ yayılma 68

evrim 12, 79

evrimci düşünceler 13

eylem 15, 49, 52, 55, 56, 61, 67, 70, 77, 102, 106, 139, 166

F

fantazmatik görüşlerin doğası 148

felsefe 11, 13, 20, 21, 79, 81, 95; ~nin bilgi ile ilişkisi 11; ~nin kesinlik iddiası 11; ~ tartışmaları 11

fenomen 30, 70, 73

fenomenoloji 11

Fitzgerald 28

Fizeau 29, 31; ~nun dışı çarkı 31
fizik 11, 20, 21, 24, 51, 53, 54, 57, 59, 72, 79, 92, 104, 105, 106, 107, 114, 120, 122, 131, 141, 142, 162, 165, 166, 182, 186, 193, 209

Foucault 29

G

Galileo 51

geleceğin amacı 117

genelleşmiş görelilik 53, 95, 179, 180, 182

genleşmiş hiçlik 175

geometri 14, 95, 182

gerçek: ~ süre 65, 70, 142, 162; ~ zamanın evrenselliği 99

gerçekçilik 81; ~in mevcudiyeti 54

girişim deseni 25, 26

global sistem 58

görelî yer değiştirme(ler) 56

görelilik 15, 16, 20, 21, 22, 24, 29, 46, 47, 48, 53, 57, 58, 59, 63, 68, 70, 71, 72, 80, 82, 83, 86, 87, 95, 96, 99, 100, 106, 107, 116, 117, 119, 126, 128, 129, 132, 133, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 187, 190, 191, 192, 199, 200, 202, 208, 209, 210, 211, 212, 213; ~in dili 129; ~in teorisyenleri 68, 117, 118, 169; ~ fikri 53; ~ hipotezi 158; ~ tasavvuru 25; ~ teorisinin paradoksları 20

görsel algı 66

H

hakikat 45, 187

hareket: ~ hâlindeki sistem 137; ~in göreliliği 49, 52; ~in karşılıklılığı 48, 49; ~in radikal göreliliği 51, 54

hareketli sistem 39, 196, 209

hareketsizlik 32, 57, 99, 106, 190, 191, 192, 201, 209

hayat 12, 13, 14, 15, 67; ~ hamlesi 12; ~ hamlesinin hareketi 13; ~in yaratıcı evrimi 13

hızlandırılmış hareketin mutlak karakteri 54
hızların bileşimi 27
homojen: ~ uzay 52; ~ zaman 13

I

ışık: çizgilerinin eşitsizliği 139, 144; ~ çizgisi 133, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 181; ~ dalgaları 39; ~ hızı 31
ışın 25, 26, 27, 32, 133

İ

icra edilmiş hareketlerin bilinci 49
iç yaşamın sürekliliği 60
işsel: ~ değişimler 50; ~ süre 61, 76; ~ yaşam 60, 64, 70; ~ yaşamın değişkenliği 64; ~ zaman 60, 90
idealizm 81
ihraç eylemi 52
ilksel eşitlik 140
imgeler 25, 47, 75, 88, 131, 133, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 190
imkânsızlık derecesi 89
insan bilinci 11, 14, 62
insani uzlaşma 54
insanlığın inancı 63

K

karşılıklılık: ~ hipotezi 56, 93, 94; ~ rejimi 112
kartezyen mekanıği 51, 52
kavramsal dil 12
kısıtlı görelilik teorisi 53
kişisiz bilinç 61
komşu saat 72; ~in bilgisi 71
kökenselel algı 81

L

Le Ro Édouard 18
Le Roy 17, 18, 141
Lorentz 20, 28, 29, 41, 45, 47, 80, 85, 93, 97, 136, 143, 145, 149, 150, 151, 152, 155, 171, 178, 188, 194, 195, 198, 200, 211, 212, 214, 215; ~ denklemleri 20, 150, 151; ~ dönüşümleri 45, 152; ~ formülleri 20, 45, 80, 171, 188,

194, 195, 198, 212, 214, 215; ~in dönüşüm denklemleri 41; ~ sıkışması 143

M

Mach 52
madde 11, 13, 14, 15, 54, 61, 200, 201
maddi: ~ dünya 60; ~ evren 63
matematik 11, 17, 40, 44, 47, 59, 69, 71, 74, 76, 77, 80, 85, 88, 89, 90, 93, 94, 97, 98, 107, 113, 115, 128, 137, 138, 140, 141, 157, 158, 162, 165, 169, 170, 171, 172, 178, 186, 192, 200, 208, 209; ~ tasarımı 71
mekân 13, 14
merkezkaç kuvvet(ler) 52
mesafe 26, 27, 28, 37, 72, 85, 89, 90, 100, 101, 138, 153, 154, 158, 175, 185, 201, 212
metafizik 11, 12, 13, 14, 52, 74, 77, 78, 79, 101, 147, 157, 167, 169, 182, 209
metafor(lar) 12
Metz, André 18
Michelson 24, 25, 29, 32, 45, 58, 80, 83, 84, 86, 128, 131, 133, 134, 135; ~ deneyi 24, 32, 45, 84, 86, 128, 133, 134, 135
mikrobik saatin bilgileri 72
Miller 25
mimarlığın yöntemi 169
Minkowski 79, 80, 117, 118, 147, 155, 156, 170, 171, 178, 200, 208; ~ şeması 79
modern bilimin ruhu 53
Morley 24, 25, 29, 32, 83, 86, 131, 133, 134, 135
Mutlak: ~ dinginlik 47, 84, 94, 129; ~ eşzamanlılık 72; ~ hareket 47, 50, 52; ~ hareketsizlik 32, 48; ~in bilgisi 13
N
Newton 29, 51, 52
Newtoncu: ~ dinamik 51; ~ kütleçekimi yasası 141

- O
 olgu 48, 49, 66, 83, 84, 95, 97, 129, 165, 205
 oluş 12, 13, 78, 159, 160
 optik: ~ olgu(lar) 39; ~ sinyal(ler) 36, 100, 101
 organik olmayan dünyanın gelecekteki yayılması 79
 ortak: ~ zaman 15; ~ duyu 63, 71, 94; ~ duyunun hipotezi 63
 öğrenilmiş eşzamanlılık 101
 özcü felsefe(ler) 13
 özgürlük 12, 13, 14, 15
- P
 Painlevé 186
 perspektif kural(lar)ı 94
 Platon 166
 Platoncu: ~ idea 208; ~ teori 78
 pozitivist tutum 11
 psikoloji 11, 12, 52
 psikolojik: ~ analiz 55; ~ süre 138, 139, 142; ~ zaman 137, 147
- R
 radikal görelilik 59
 referans sistemi 46, 47, 48, 53, 56, 57, 58, 83, 84, 86, 88, 89, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 192, 120, 121, 131, 178, 181, 185, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 205, 206, 209, 211, 212, 213
 renk değiştiren uzam 54
- S
 saat(ler) 58, 186, 212; ~ anının eşzamanlılığı 70; ~in mekanizması 30
 saf: ~ hareketlilik 66, 76; ~ süre 68, 77
 sanal zaman 174
 sembol(ler) 12
 sezgi 12, 13, 15, 101; ~ bilgisi 13
 sezgisel: ~ araç 106; ~ eşzamanlılık 101, 108
 sifirin sabitlenmesi 31
 sosyal hareket(ler) 12
 soyutlama 47, 79
 süre: ~den bağımsız uzam 46; ~nin ucu 69; ~ parçaları 69; ~mekân ikiliği 14
 süreklilik 15, 54, 55, 60, 64, 65, 66, 76, 93, 177
- Ş
 şeyin inşa edici ilişkileri 182
 şeylerin evrensel örgüsü 77
- T
 taşıma 56
 tek taraflı görelilik 46, 94, 115
 tek zaman 46, 132
 tekdüze hareket(ler) 23, 51, 52, 53, 54, 188, 196, 198
 tekdüze hareketin göreliliği 53
 tikel: ~ durum 56; ~ problem(ler) 51
 tinin doğal metafiziği 78
- U
 uzay 21, 37, 39, 41, 43, 50, 56, 66, 67, 69, 70, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 85, 91, 117, 129, 130, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 182, 188, 192, 201, 202; ~ hipotezi 41; ~in sıkışması 46; ~ uzunluğu 175; ~ ve zamanı 21, 155; ~ zaman anlayışı 117
 uzaylaşmış zaman 69, 70
 uzaysal: ~ hareket anlayışı 53; ~ temsil 77
 uzlaşmsal: ~ olmayan süre 65; ~ zamanlar 138
 uzunlamasına sıkışma 126
- V
 varlık 11, 12
 vuku bulma merasimi 169
- Y
 yaratıcı evrim 12
 yaratım sürekliliği 78
 yaşanan zaman 65

yaşayan bilinç 88
yayılm teorisi 56
yayılm hızı 75, 129
yeni pozitivist tutum 11
yer değiştirme 27, 49, 50, 52, 54, 57,
84, 103, 104, 121, 127, 132, 196,
197, 201, 202, 203, 204, 205, 206,
207
kütleçekim alanı 179, 210, 212
kütleçekiminin hareketsizliğe indir-
genmesi 182
yeryüzü hareketinin hızı 26
yüzeysel imge 133

Z

zaman(lar) 20, 21, 23, 29, 31, 41, 53,
59, 62, 63, 65, 81, 90, 95, 117, 125,
138, 141, 142, 147, 152, 154, 158,
161, 167, 168, 170, 171, 172, 173,

174, 175, 177, 178, 179, 180, 181,
185, 199, 200, 201, 206, 208, 209,
211, 212, 214, 215; ~ aralık(lar)ı
73, 88; ~ boyutları 39; Ü ~ın geniş-
lemesi, 39; ~ın doğası 59, 112; ~ın
genişlemesi 46, 85; ~ın hızlanması
74, 87, 204; ~ın sembolü 69; ~ın
temsili hareketi 74; ~ın tikellik(ler)
i 180; ~ın yavaşlaması 47, 84, 87,
126, 198; ~ın yayılması 67; ~ çoklu-
ğu 90, 97, 178; ~ın genişlemesi 46;
~ sorusu 21, 63
zamanların çokluğu 86
zamansal akış 79
zayıf görelilik 59
zekâ 13, 15
zihin 12, 99, 156, 180, 182
zorunluluk 13, 14